
HÖGERN SEGRADE, SÅG OCH GICK SIN VÄG

AV CARL-FREDRIK JAENSSON OCH FREDRIK JOHANSSON

I sin iver att skapa en vision har författarna till förslaget till nytt moderat handlingsprogram anpassat synen på politik och dess roll i samhället på ett felaktigt sätt. En i övrigt stor förståelse av det fria samhällets dynamik kombineras med en förhoppning om att människor kommer att organisera sina liv enligt traditionellt borgerliga mönster. Men den huvudsakliga fördelen med ett fritt samhälle är inte att människor lever i familjer, har pengar på banken eller äger sitt radhus.

Under det sena åttio- och det tidiga nittiotalet har de klassiskt borgerliga idéerna om marknads-ekonomi, rättsstat och civilt samhälle firat exempellösa framgångar. Vi lever inte längre i en världsdel som till hälften ligger under kommunistiskt förtryck och det är få människor som på allvar vågar uttrycka sitt stöd för tanken att människor kan bli förtryckta till lycka. Det har till och med gått så långt att svenska etermedia inte längre försöker driva hem tesen att USA inte alls är ett bättre och mänskligare samhälle än Sovjetunionen.

Idag uppfattas det faktiskt som en belastning för en partiledare att hon tidigare har varit medlem i "Marxist-

Leninistiska Kampförbundet" och att hon företräder ett parti vars vänner utomlands fram till helt nyligen bestod av några av nittonhundratalets värsta mördare och banditer (vilka utländska vänner har de idag?). Det kan också uppfattas som pinsamt att hon producerat barnprogram åt Sveriges Television - ett faktum som inte förvånar oss inom den nuvarande studentgenerationen.

1994 blir förhoppningsvis året då kommunistpartiet kastas ut ur det svenska parlamentet. Och förhoppningsvis har idéerna om planekonomi, proletariats diktatur och samhälleligt ägande av produktionsmedlen för evigt gjort rashygien, apartheid och korporativism sällskap på idéhistoriens skräphög.

Det motstånd som högern möter i dagens idédebatt ser diametralt annorlunda ut mot för bara fem år sedan. Utan tvivel beror detta till stor del på att det

CARL-FREDRIK JAENSSON är ordförande
och FREDRIK JOHANSSON vice ordförande i
Fria Moderata Studentförbundet.

politiska spektret förskjutits högerut. Socialismens kollaps ackompanjerades av ett genombrott för de idéer som under de senaste 15 åren burit fram en mycket övertygad, ung och liberalt influerad höger. De allra flesta politiska partier accepterar idag valfrihet i skola, sjukvård och barnomsorg, privatisering av statlig och kommunal egendom, ej statskontrollerade etermedia, och att produktionen i samhället skall grunda sig på privat ägande och avtalsfrihet.

Vi skall för den skull inte sälja skinnen innan björnen är skjuten. Den uppblussade neofascismen runt om i Europa lär oss att tiden har en tendens att verka dämpande och förlåtande även på historiens mest fruktansvärda individer och missgärningar. På oss som tror på frihetens och civilisationens idéer ligger ett tungt ansvar att efter behov påminna om de grymma missgreppen i europeisk nittonhundratalshistoria.

Även i den svenska politiska diskussionens utveckling ser vi anledningar till viss oro. Den svenska högers respons till dessa orosmoln oroar oss inte mindre.

Fiendens nya språk

De kraftiga reaktionerna på de nya borgerliga makthavarnas oftast mycket modesta nedskärningar, från människor som har som profession att påstå sig företräda "folket", "de svaga", "lönta-

garna", "arbetarna", "kvinnorna" och framförallt "barnen", kan kanske upplevas som stötande, men de är knappast att beteckna som förvånande eller överraskande.

Det som kan upplevas som nytt och på sikt farligt är en ny karaktär på argumentationen mot borgerlighetens ekonomiska liberalism och för stor offentlig sektor och politisk reglering av ekonomin. Den uppenbara bristen på goda empiriska, och för den delen även teoretiska, argument för en stor offentlig sektor har satt kreativa krafter i rörelse hos dess försvarare. Argumenten mot privatiseringar är inte längre att offentliga monopol är att föredra då de ger stordrifts- och planerings fördelar. Övergripande diskussioner om ekonomisk effektivitet förs överhuvudtaget inte längre, av det enkla skälet att den offentliga sektorns försvarare vet att de inte har mycket att vinna på sådana.

I stället används en debatteknik som tar sig uttryck i termer av vinnare mot förlorare, starka mot svaga, manligt mot kvinnligt, bankdirektörer mot barn, ekonomiskt mot mänskligt. Då det inte längre är möjligt att hävda att en stor offentlig sektor är tillväxtgenererande blir det istället en fråga om rimligheten i att "barnen på fritids skall tvingas betala bankdirektörernas fallskärmsavtal".

Borgerlighetens motståndare idag och i morgon finner man inte inom en

traditionell, tillväxtorienterad socialdemokrati. Istället är det en socialism saluförd i ny "mjuk" förpackning som kommer att utgöra det huvudsakliga hotet mot frihet och välstånd. Denna tar sig uttryck i ekologism, feminism, anti-ekonomism, alternativism, och framförallt i ett blint försvar för välfärdsstaten och höga offentliga utgifter.

Insiktslöst

Vissa svenska ekonomers dristighet att uttala sig om förhållanden som det endast finns mycket osäker kunskap om (vilket de rimligen borde inse själva), har lett till ett försämrat förtroende för nationalekonomin som akademisk disciplin och för ekonomerna som yrkeskår. I kombination med en journalistledd, folkfördummande kampanj kring begreppet marknad har detta lett fram till en situation där det har blivit legitimt att förespråka politisk reglering av för marknadsekonomin livsviktiga marknader.

"Skall spekulanterna eller de demokratiskt valda politikerna bestämma?", bråker de självutnämnda intellektuella och Ekoredaktionen svarar med ett instämmande nickande. Bisarrt nog tycks det finnas folk som tror att krisen i Sveriges ekonomi och i den offentliga sektorn beror på att det fortfarande är tillåtet att köpa och sälja värdepapper.

Politiska ingrepp riktade mot samhällets relativt välbärgade har alltid stor

politisk potential. Någon begåvad person sa vid något tillfälle att förmögenhetsskatt är en lyx som bara mycket rika länder har råd med. Sverige tillhör inte dessa. Att förslagen i bästa fall inte har någon, och i värsta fall kontraproduktiv, effekt tycks emellertid sakna intresse.

Debatten om de fallskärmsavtal som olika bankdirektörer begåvat sig med är ett belysande exempel på vår konstruktivistiskt dominerade samhällsdebatt eller, med andra ord, debattörernas styr&ställ-attityd. Naturligtvis är det stötande att en rad inkompetenta personer fått sju-siffriga avgångsvederlag. Det finns heller ingen som helst anledning att på något sätt tycka synd om denna exklusiva grupp välbärgade förlorare.

Vad som är mångfaldigt mer skrämmande är dock att det även i relativt rumsrena politiska läger tycks vara legitimt att diskutera möjligheten att upphäva dessa avtal. Finansministerns reaktion borde vara att på sin höjd beklaga avtalen, hänvisa till den svaga ägarrollen i företagen som framför allt är en följd av socialdemokratisk politik, men samtidigt kompromisslöst försvara den civilrättsliga princip som säger att ingångna avtal skall hållas. Den verkliga reaktionen är istället att man skall utreda om det är möjligt att få avtalen upphävda. Regeringen, som för övrigt kallar sig borgerlig, sänder således ut en signal om att den anser sig ha rätt att

ingripa i den fria avtalsrätten.

Sverige är idag västvärldens mest politiserade samhälle. Ingenstans är skatterna så höga, den offentliga delen av ekonomin så stor och regleringarna så omfattande. Samtidigt upplever ekonomin en formidabel kris. Verkligheten har till slut gjort det omöjligt att föra en verklighetsfrämmande politik. Den övergripande politiken formas inte längre utifrån väljarnas mandat, inte heller utifrån politikernas idéer. Politiken formas av dem vars uppgift är att följa verklighetens signaler, dvs politiska tjänstemän och rådgivare. Därför är dagens kris också ett hot mot demokratin.

Denna bakgrund förhindrar inte samhällsdebattörer att uppvisa en total brist på insikt om Sveriges ekonomiska problem. I ett samhälle där politiker administrerar två tredjedelar av ekonomin, där underskottet i statsfinanserna är 15 procent av BNP och där den offentliga sektorn står för 40 procent av sysselsättningen, utpekas marknaden eller "kasinoekonomin" och bankmän eller "spekulanterna" som syndabockar. Att det finns individer i New York som tjänat ansevärd summor pengar på att den svenska regeringen trodde sig kunna reglera priset på den svenska kronan, ges ett större förklaringsvärde till den uppkomna situationen än att olika svenska politiker sedan 1970 ökat det politiska inflytandet över ekonomin i en för vä-

terländska demokratier unik omfattning.

En liberal samhällssyn

Det är av avgörande betydelse för framtiden att åstadkomma en ökad förståelse för kopplingen mellan politik och välstånd. Högern måste bli bättre på att använda exemplets makt, inte bara när inkonsekvens och ihålligheter i motståndarens idéer skall avslöjas utan framförallt när det fria samhället och den icke-reglerade ekonomin skall försvaras. Det bör framhåvas att det inte är en slump att människor har det bättre i Syd- än i Nordkorea, i Thailand än i Vietnam, i Hong-Kong än i Kina, i västra än i östra Tyskland. Det bör likaså framhåvas att det inte är en slump att den svenska bostadsmarknaden präglas av köer eller överskott, att svenska matpriser är höga eller att effektiviteten i den offentliga sektorn är sämre än i den privata.

En vanlig missuppfattning är att liberaler tillskriver individen en vittomfattande förmåga att göra rationella överväganden. Tvärt emot denna populära skevsyn grundar en liberal i Hayeks tradition sin uppfattning på en mycket skeptisk inställning till den enskilda människans möjlighet att förstå hur samhället fungerar och framförallt till hennes möjligheter att på ett målinriktat och effektivt sätt ingripa i dess olika processer.

Man kan förvisso alltid hävda att

friheten har ett egenvärde och att varje individ skall ha rätten att bestämma över sin egen tillvaro. Problemet är att detta värde inte erkänns av alla och framförallt inte i alla situationer. Det är därför av största vikt att öka förståelsen för den liberala synen på samhället och även för den teoretiska, liberala kritiken av socialismen, planekonomin och interventionismen. Liberalismens anti-rationalistiska samhällssyn är en intellektuell styrka, men på samma gång en marknadsföringsmässig svaghet.

Det tycks nämligen vara så att i den offentliga debatten har den som föreslår en aktiv handling ett övertag gentemot den som hävdar att det inte finns någon förbättrande åtgärd att vidta. I våra vardagliga liv söker vi ofta aktiva lösningar på de problem vi stöter på, mera sällan sätter vi armarna i kors och hoppas att de löser sig själva. Om vi ser någon ligga i en vak förespråkar vi ett aktivt ingripande. Det är frestande att göra analogier mellan dessa problem och samhällsproblem. Om vi äter medicin när vi är sjuka, borde vi då inte också ge samhället och ekonomin medicin när de är sjuka?

Det är ur detta perspektiv inte särskilt svårt att förstå den attraktionskraft som keynesianismen haft på politiker. Att kunna styra samhällsekonomin till det bättre genom att manipulera ett fåtal väldefinierade makroekonomiska aggre-

gat är en lika enkel som vacker idé. En keynesian ser inga moraliska problem förknippade med att underbalansera statens budget. Tvärtom, den fiskalt slösaktige politikern kan ersätta sitt dåliga samvete med en känsla av rättfärdighet.

Den aktive politikerns övertag gentemot försvarare av laissez faire är extra tydligt i krissituationer. Den som hävdar att politiker inte har förmåga att lösa samhällsproblem och att de därför inte skall försöka, möts idag inte bara med oförståelse. Det uppfattas som direkt oansvarigt. Partipolitiska realiteter möjliggör näst intill alltid en avhållsamhet från regleringar. Att den borgerliga regeringen bedriver en aktiv arbetsmarknadspolitik är därför naturligt, men inte desto mindre beklagligt.

Högerns uppgift

På lång sikt ligger dock problemet inte i hur kanslihuset brottas med dagspolitiska problem, utan hur den svenska högern agerar i samhällsdebatten. Det är den borgerlige debattörens uppgift att förklara att misslyckade regleringar inte beror på dålig timing, på vissa aktörers osolidariska beteenden eller på ren otur. Historien lär oss dock att detta är en mycket svår uppgift.

Liberala ekonomer förklarade redan på 20-talet att planekonomin var dömd

att misslyckas. Men de talade oftast för döva öron. Planekonomin som idé kunde inte dödförklaras förrän på slutet av 80-talet. Fram till dess var det åtminstone mer än rumsrent att försvara statligt ägande och planerande av ekonomin.

Det är ett tragiskt faktum att exemplet är vida överlägset teorin när det gäller att övertyga om styrkan respektive svagheten hos idéer. Det är det svältande rumänska barnet, den döda tjeckiska skogen, eller den från varor befriade polska butiken som sänder planekonomin till historiens skräphög. Vad hjälper det då att Mises och Hayek 50 år före misärens blottläggande, förklarade varför samhällsplanering inte kan lyckas, och hur den fria ekonomin använder kunskap som politikern aldrig kan ha tillgång till.

Borgerlighetens uppgift i samhällsdebatten måste nu vara att öka förståelsen för det fria samhället och den oreglerade ekonomins dynamik och påvisa de begränsningar som finns för den som vill styra och reglera samhället till det bättre. För att detta skall vara möjligt är det en förutsättning att man konsekvent håller fast vid den liberala metoden att studera samhället.

En ännu mera naturlig förutsättning är att borgerlighetens företrädare själva förstår vari marknadsekonomins dynamik består. Med viss förstummelse noterar vi att när den moderata program-

gruppen i sitt förslag "Allsidighetens samhälle" tar på sig uppgiften att redovisa "marknadsekonomins grundläggande förutsättningar", lyckas man åstadkomma imponerande tre fel av tre möjliga. Man påstår att det är "valfrihet, personligt ägande och sparande".

Vi vågar nog påstå att vi läst läxorna något bättre. Det som skiljer marknadsekonomin från andra ekonomiska system är bland annat att såväl omfattningen av konsumenternas valmöjligheter, som ägandestruktur och fördelningen mellan sparande och konsumtion är helt öppna frågor. Det enda sättet att garantera valfrihet är att ha politisk kontroll över produktionen. Det enda sättet att garantera personligt ägande är att politiskt reglera ägandet. Det enda sättet att garantera sparande är att införa tvångssparande. Det låter inte som marknadsekonomi i våra öron.

Ett borgerligt samhälle

Det moderata programarbetet domineras annars av ett mycket intressant försök att ge liberalkonservatismen en vision. Utan en positiv vision blir det borgerliga budskapet lätt fatalistiskt; politisk passivitet som norm erbjuder inte automatiskt något åt den som vill se ett konkret och specifikt bättre samhälle för att ge normen en röst.

Att fokusera och lyfta fram olika

former av gemenskaper som människor frivilligt underkastar sig, är en naturlig del av ett borgerligt budskap. Grunden för vårt politiska engagemang är just en fascination över de resultat som samverkan mellan fria människor ger. De västerländska civilisationernas tro på tolerans, öppenhet och frihet har inte bara skapat ett enastående välstånd utan också kulturella och sociala institutioner som visat sig bärkraftiga och framgångsrika.

Vår uppfattning är dock att det moderata programarbetet i sin iver att skapa en vision, har anpassat synen på politik och dess roll i samhället på ett felaktigt sätt. Man tycks i vissa frågor drömma mer om ett samhälle med traditionellt borgerliga livsstilar, än ett fritt samhälle. På det sättet gör man förmodligen friheten, inklusive friheten att leva ett borgerligt liv, en björntjänst. I värsta fall kan dessa drömmar ligga till grund för politiska misstag av socialdemokratisk dignitet.

Den politiskt administrerade välfärden var inte den svenska socialdemokratins enda ambition. I folkhemsmetaforen låg inte bara en dröm om ett bättre samhälle utan även en dröm om det goda livet. I miljonprogrammets, den aktiva alkoholpolitikens och fluorosköljningens förlovade land skulle ingen tvingas förnedra sig för de besuttna. Solidariteten skulle man få, om inte med modersmjölken, så i alla fall senast i

förskolan. Vi har bittert fått erfara att människor och samhällets sociala strukturer är alldeles för komplicerade för att låta sig tillrättläggas rationellt av sociala ingenjörer. Kostnaden för femtio år av socialdemokratiskt experimenterande med samhället kommer inte bara att bäras av oss som lever idag utan även av våra barn och barnbarn.

Det som oroar oss är att det i det moderata programarbetet finns en tendens att vilja ersätta den socialdemokratiska visionen av det goda livet med en moderat eller borgerlig vision om hur vi bör leva våra liv. En i övrigt stor förståelse av det fria samhällets dynamik kombineras med en förhoppning om att människor kommer att organisera sina liv enligt traditionellt borgerliga mönster.

Även om den moderata synen är långt mer dynamisk än den socialistiska, insmyger sig ett statiskt synsätt när det kommer till boende, sparande, arbete och framförallt familjebildning. Det manifesteras i meningar som "Fler skall kunna äga sin bostad och bestämma över den", "En årslön på banken ger en handlingsfrihet och en beredskap, som idag alltför ofta saknas", och "Familjerna måste kunna fungera som livskraftiga ekonomiska enheter, präglade av gemensamt ansvar för försörjningen och för att vårda och förvalta det man har tillsammans".

Dessa i och för sig harmlösa formuleringar står i en viktig kontrast med de ekonomiska kapitlens syn på samhällets sätt att fungera. En viktig egenskap hos ett välutvecklat samhälle är att medborgarna är mycket starkt beroende av många andra, ofta anonyma, medborgare, och att man kan leva på mycket hög standard utan att äga minsta lilla sak. Lika lite som det i ett civiliserat samhälle är nödvändigt att äga sin egen ko för att kunna dricka mjölk, är det nödvändigt att äga sitt eget hus för att kunna bo.

Att ägandestrukturen domineras av familjer och andra gemenskaper kan till och med ses som tecken på underutveckling, tecken på att det föreligger stor osäkerhet och stora risker i samhället. Föredrar moderaterna verkligen Irlands, Spaniens och Greklands bostadsmarknad, där cirka 80 procent av hus-

hållen äger sina bostäder, framför Schweiz, Tysklands och Nederländernas, där motsvarande andel är 30-40 procent?

Den huvudsakliga fördelen med ett fritt samhälle är inte att människor lever i familjer, har pengar på banken eller äger sitt radhus. Ett fritt och tolerant samhälle har tvärtom sin styrka i att det tillåter människor att experimentera, leva annorlunda, lyckas och misslyckas.

Det är denna process, denna ständiga rörelse utan slutmål som kännetecknar utvecklingen i de västerländska civilisationerna. Enligt vår mening finns det en risk att moderata samlingspartiet utifrån en god förståelse av frihetens betydelse för utvecklingen, drar den felaktiga slutsatsen att man bör cementera de sociala strukturer som för närvarande framstår som mest livskraftiga.